

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан філософського факультету
Іван КАРПЕНКО

“ 29 ” 06 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія політичної думки

(шифр і назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти	<u>бакалаврський</u>
галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)
спеціальність	<u>052 Політологія</u> (шифр і назва)
освітня програма	<u>Політичні технології та аналіз політики</u> (шифр і назва)
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u> (обов'язкова/за вибором)
факультет	<u>філософський</u>

2023/2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету (протокол № 11 16.06.2023 р.)

Розробник програми «ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ»: КОМАРОВА Тетяна Геннадіївна, д. політ. н., професор кафедри політології

Програму схвалено на засіданні кафедри політології (протокол № 11 від 15.06.2023)

Завідувач кафедри політології Олександр ФІСУН

Погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики»

Гарант освітньо-професійної програми Тетяна КОМАРОВА

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету (протокол № 10 від 14.06.2023 р.)

Голова методичної комісії
філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма початкової дисципліни «Історія політичної думки» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Політичні технології та аналіз політики» підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, напряму 052 – «Політологія», спеціальності 052 - політологія.

Предметом навчальної дисципліни є розвиток та змістовні характеристики основних складових історії політичної думки.

Опис навчальної дисципліни

1.1. **Мета** викладання навчальної дисципліни «Історія політичної думки» є формувати у студентів цілісне уявлення про історію розвитку політичної думки, дати розуміння закономірностей процесу становлення і розвитку основного понятійного змісту політичних теорій античності, середньовіччя, Нового часу. Передбачається вивчення сукупності специфічних світоглядних конструкцій, інтелектуальних мотивів, тем і концептуальних засобів постановки проблем та їх рішення в області історії політичної думки.

1.2. **Основними завданнями** вивчення дисципліни «Історія політичної думки» є такі:

- знання предметної області та розуміння професійної діяльності;
- здатність бути критичним і самокритичним;
- здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки;
- здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах;
- ознайомити студентів із класичними парадигмами у галузі політичної думки;
- сформувані у студентів чітке уявлення про базовий понятійний апарат з курсу історії політичної думки;
- навчити самостійно аналізувати політичні теорії.

1.3. Кількість кредитів – 9/9

1.4. Загальна кількість годин 270 (денна) / 270 (з/в)

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-2-й	1-2-й
Лекції	
60 год.	20 год.
Практичні, семінарські заняття	
60 год.	18 год.
Лабораторні заняття	
не передбачені	не передбачені
Самостійна робота	
150 год.	232 год.
Індивідуальні завдання	
Курсова робота (захист за висновками роботи за рік наприкінці 2 семестру вивчення дисципліни)	

1.6. Заплановані результати навчання

У результаті вивчення даного курсу студент повинен

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

- розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності;
- вміти критично мислити у сфері професійної діяльності;

- розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення;
- вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки;
- вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

Знати:

класичні джерела і коло основних проблем з вивчення історії політичних вчень;
 базовий понятійний апарат політичної теорії в її історичному розвитку; зокрема, модифікацію змісту в різні епохи таких понять як “особа”, “суспільство”, “держава”, “суверенітет”, “влада”, “право”, “свобода”, тощо;

основи аналітичного вичленення загальних рис того або іншого кола концепцій;
 логіку формування і функціонування однотипних теорій в рамках певної епохи;

Вміти:

працювати з текстами в контексті пошуку наукових матеріалів, що надають можливість розуміння і коментарю джерел;

розглядати політичні ідеї різних авторів і наукових шкіл в різні історичні епохи в контексті здійснення компаративістського аналізу.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Політичні вчення Стародавнього світу

Тема 1. Визначення предмету курсу історії зарубіжних політичних вчень

Визначення предмету історії політичних вчень. Ключові категорії і питання теоретико-методологічного аналізу історії політичних вчень. Загальноісторичні й специфічні аспекти внутрішньодисциплінарної періодизації і хронології. Взаємозв'язок суспільно-економічних реалій і теоретичних напрацювань у політичній думці кожного історичного періоду. Приклади в історії політичної думки: історичні “картини світу” і специфіка політичних ідей на Заході і на Сході, в античності, в Середньовіччі, Відродженні і в Новий час, епоху монополістичного капіталу і соціальних революцій. Кореляція понять “політика”, “політичний” і уявлень про суспільство, людину та історію; соціокультурний, ідейно-теоретичний і світоглядний рівень аналізу. Поняття “класична західна традиція” в історії політичних вчень. Історія політичних вчень та інші дисципліни. Завдання і специфіка даного курсу.

Тема 2. Політична думка Стародавнього Сходу.

Цивілізаційне значення політичної думки Стародавнього Сходу. Пірамідальна модель інституційного оформлення владних відносин у “східних деспотіях”.

Уявлення про владу і володаря. Віра в мудрість старих встановлень і звичаїв, в їх досконалість – основа політичних вчень Стародавнього Сходу.

Політико-правові пам'ятки Стародавнього Сходу: давньоєгипетські тексти і шумерська міфологія. *Закони Хаммурані*.

Станово-кастовий устрій Індії. Індійський *брахманізм*. *Веди* і *Упанішади*. Ранній *буддизм*. Спроба десакралізації політичної свідомості. Трактати про мистецтво управління – “*Артхашастра*”. Систематизація норм соціального кодексу життя у “*Законах Ману*”.

Відмінності давньоіндійської та давньокитайської політичної думки.

Символізування і міфологізація в давньокитайському світогляді. Політичний централізм в епоху Цинь і Хань і його вплив на становлення імперської політичної ідеології.

Конфуцій і конфуціанство. Патріархально-патерналістська концепція держави. “*Лунь юй*”. Держава як велика родина. Моралізм в політиці. Спрямованість політичної етики Конфуція на досягнення внутрішнього миру між верхівкою та низами суспільства й стабілізацію правління. Принцип “виправлення імен”.

Даосизм і критика конфуціанства. *Лаоцзи*. Ідея утворення міні-держав на рівні селищ і громад. Аполітичність і невтручання в справи держави - лейтмотив даоської ідеології.

Легізм як політична ідеологія. Мистецтво політичного управління у легістів і роль законів у політичному устрою.

Тема 3. Особливості антично-полісного варіанту політичного розвитку.

Географічні та історичні передумови формування антично-полісного політичного простору. Поліс – політично організоване суспільство: перехід від пірамідальної до радіально-польової моделі розподілу владних повноважень. Соціокультурні та політичні умови життя громадян полісу. Заміна ієрархічно-стратифікованих (вертикальних) відносин панування новим типом суспільних зв'язків – горизонтальним. Принцип *ісономії* – рівної участі громадян у здійсненні влади – як основа античного суспільно-політичного устрою. Взаємозамінність усіх громадян як одиниць єдиної системи “ісократії”. *Агора* як загальний центр системи соціополітичного простору поліса. Специфіка античної демократії – відсутність розділу громадянського суспільства й держави.

Переосмислення поняття влади в античній політичній думці.

Тема 4. Періодизація і проблематика давньогрецької політичної думки. Софісти і Сократ.

Політико-теоретичні напрацювання раннього періоду. (IX – VI ст.ст. до н.е.). Суспільно-політична діяльність Солон. Введення поміркованої цензової демократичної форми правління.

Піфагорійська ідея щодо необхідності перетворення суспільного і політико-правового ладу. Критика демократії і обґрунтування аристократичних форм правління “кращих” – розумової і моральної еліти.

Розквіт давньогрецької політико-правової думки – (V–I пол. IV до н.е.). Примат інтересів держави над усіма іншими в політичних ученнях Демокрита. Софістика як специфічне соціальне й інтелектуальне явище. Пошук людських початків полісного життя. Теза Протагора про рівну причетність всіх думок до істини і справедливості. Етичний і політичний релятивізм софістів.

Сократ як особливий софіст. Сократ – етичний реформатор, громадянська позиція Сократа і його уявлення про свободу.

Етико-політичні вчення періоду елінізму. Аполітичність епікурейців, проповідь неучасті в активному суспільному й політичному житті. Головна мета державної влади – забезпечення взаємної безпеки людей.

Тема 5. Теорія “ідеальної держави” і динаміки політичних форм Платона.

Платонівський аналіз полісних зв'язків і визначення основних характеристик поліса і станів. “Благородна вигадка” для обґрунтування станової ієрархії. Принцип подоби суспільства і людини: вчення про початки душі і держави, класифікація форм правління і концепція їхньої деградації і коловороту. Конструювання ідеального ладу. Ідеальна держава як родинно-громадська спільнота. “Геометричний” підхід Платона до правління. Політика – царське мистецтво, що потребує знань і вмінь керувати людьми. Визначення форм правління і їх класифікація. Аристократичне трактування принципу рівності.

Модель ідеальної держави в “Законах” Платона. Визначення двох типів державного устрою.

Тема 6. Класифікація політичних режимів і концепція “політії” Аристотеля.

Внесок Аристотеля у розвиток політичної науки. Етичне наповнення – відмінна риса політичних вчень Аристотеля. Політика – наука про вище благо людини і держави. Критики платонівського “комуністичного проекту” і апологія приватної власності.

Генезис і структура держави. Держава – “творіння природи. Полісно-громадянська антропологія: значимість людини тільки в складі громадської спільноти (теза “людина за природою своєю – істота політична”). Поліс – вища форма об'єднання. Мета полісу – благо громадян. Політична організація – сфера не зрівнюючої, а розподіляючої справедливості.

Визначення специфіки політичної влади як влади над вільними і рівними. Характеристика “політії” і орієнтація на середній стан. Класифікація правильних і неправильних форм правління. Аристотелівський аналіз зміни форм держави в результаті насильних або мирних переворотів.

Тема 7. Загальна характеристика основних напрямків політичної думки Стародавнього Риму. Розвиток ідеї “змішаного устрою” і концепції республіки Цицероном.

Адміністративно-політичний устрій і організація соціально-політичного життя Стародавнього Риму. Боротьба між патриціями й плебеями, оптиматами і популярами. Криза римської республіки. Загальні риси римської політичної думки та її взаємозв'язок з давньогрецькими політичними вченнями.

Громадсько-політична діяльність Марка Туллія Цицерона. Позиція “істинного популяра” і почесний титул “захисника вітчизни”. Боротьба проти всевладдя тріумвіру (Помпея, Цезаря і Красса) і

можливої військової диктатури. Оцінка встановлення режиму особистої влади Цезаря як “ніч республіки”, “втрати свободи в державі”.

Цицерон – засновник юридизації поняття держави. Аналіз Цицероном різних форм правління. Цицерон про молодість римської цивілізації порівняно з еллінською.

Теоретичні обґрунтування обов’язків державного діяча й ідеального громадянина. Апеляції до природи, до її розуму і законів у правовій концепції Цицерона. В основі права лежить властива природі справедливість. Введення категорії “істинного закону”.

Державно-політичні погляди римських стоїків. Моральність і образність соціально-політичної концепції Сенеки.

Розділ 2. Основні ідеї й особливості середньовічної і ренесансної політичної думки

Тема 8. Культурно-цивілізаційні чинники розвитку політичної думки періоду Середньовіччя.

Поширення християнства як фундаментальна соціокультурна матриця європейської моделі цивілізаційного розвитку. Концептуальні основи середньовічної політичної думки. Принципове розмежування духовної і світської влади.

Загальноєвропейський економічний підйом XII–XIII ст. Політико-владні особливості нової моделі європейського цивілізаційного розвитку, юридичне конституювання міського (бюргерського) торгово-підприємницького елемента в специфічний “третій стан”. Виникнення станово-представницьких зборів різних корпорацій та устроїв суспільства (кортеси в Арагоні й Кастилії в 1163 і 1169 рр., парламент в Англії – 1265 р., Генеральні Штати у Франції – 1302 р.), які звужують сферу довільних автономних дій монархів. Становий характер середньовічних парламентів.

Відсутність єдиного світського імперського центру в Західній Європі при збереженні культурно-моральної єдності “християнського світу” як передумова автономізації політичного розвитку окремих співтовариств. Виникнення і розвиток горизонтально-диференційованої мережі автономних корпоративно-територіальних утворень. Гуманізація політичної думки.

Тема 9. Теорія розподілу церковної та державної влади Августина Аврелія.

Публічно-політична сфера владних взаємовідносин як проекція принципів християнської справедливості і втілення вищих метафізичних і релігійних принципів. Мета влади – забезпечення справедливості, миру і згоди між підданими. Держава – перш за все, морально-культурне співтовариство, і лише потім – як інституціолізоване. Духовна спільність людей в християнському “граді небесному” первинна і вторинна по відношенню до форм їх політичної спільності в “граді земному”.

Синтез старозавітної теократичної установки (підкорятися можна тільки праведній владі) і римській громадянській традиції у Августина. Розрізнення “царства” (*regnum*) і “держави” (*civitas*) і позитивна політична теорія. Трансформація догмата свободи волі в принцип політичної свободи. Августин про необхідність влади.

Тема 10. Теоретико-політичні погляди Фоми Аквінського (“Про правління государів”).

Концептуальна розробка багатоярусної системи права. “Вічний закон” – верхівка цієї системи. Людський закон визнається людьми за їх власною волею.

Держава – частина божественного світового ладу. Три аспекти державної влади: власне відносини панування; отримання влади; користування нею. Божественний характер влади. Найбільш оптимальна система управління – “змішана” з переважанням монархічного елемента. Спрямованість теорії Фоми Аквінського на посилення контролю церкви над світськими государями та формування основи доктрини народного суверенітету і десакралізованого уявлення про механізми і закономірності функціонування влади.

Тема 11. Середньовічні джерела сучасної демократії: співвідношення світської і духовної влади й ідея народного суверенітету.

Уільям Оккам. Виділення двох типів владарювання – королівського (*principatus regalis*) і політичного (*principatus politicus*), а також поділ останнього на владарювання аристократичне (*in quo principatur plures*) і політичне “строго узятє” (*politicus stride sumptus*).

Розуміння політики як “загального блага” й особливий публічно-суспільний процес за формулою “що стосується всіх, повинне бути і схвалене всіма”. Ключовий момент нової концепції політичного ладу - владні прерогативи виступають атрибутом королівської посади, а не особистого права як приватної особи.

Марсилій Падуанський: держава як “утворене співтовариство”; народ, що законодавствує, і принцип верховенства природного закону.

Перспективна спроба трансформації традиційного античного концепту демократії у душі диференціації різних функціональних частин “політичного тіла” держави. М. Падуанський першим у європейській політичній думці відмежовує законодавчу владу від виконавчої. Народ-законодавець повинен ввірити виконання виконавчих функцій так званій “управляючій частині” (*pars principans*) – уряду, на чолі якого стоїть правитель, обраний і відповідальний перед народом.

Джон Фортескью. Переосмислення специфіки нових політико-владних структур через ідею розмежування двох типів політичної влади – королівської і політичної у трактаті “Похвала законам Англії”.

Тема 12. Політична думка пізнього середньовіччя. Єресі. Реформація.

Соціально-політичні й гносіологічні корені єресів. Криза католицької церкви на рубежі XV – XVI ст. Всплески єретичних рухів у Західній та Південній Європі. Ідеологічний арсенал катарів. Критика основ католицької догматики.

Друга хвиля – бюргерські єресі. Ідейні заклики Джона Уікліфа та Яна Гуса. Рухи лоллардів в Англії і таборитів на чолі з Яном Жижкою у Чехії.

Мартін Лютер. Лютеровська програма Реформації. Лютеровський принцип “свободи по хрещенню” та його соціально-політичне значення. Теза про те, що всі християни - клірики і миряни - члени “єдиного Тіла Христового”. Принцип всесвященства і підкорення церкви в земних справах світської влади. Людина як самодостатній свідок своєї гріховності перед Богом.

М. Лютер про межі світської влади. Вчення про “два царства” – основа політико- правових праць Лютера. Теза про необхідність повної автономії релігійної організації суспільства.

Тема 13. Політична теорія епохи Відродження.

Флорентійська і венеціанська моделі політичної демократії. Цивільний гуманізм і народження теорії республіканізму.

Культурна традиція Відродження. Активна роль середнього пополанства (від “popold” – народ, широкі прошарки торгівельно-ремісничого люду) і міських низів в політичному житті, міських республік, визначення практики людської діяльності як виразу від природи властивої людині свободи. Трансформація в межах “громадянського гуманізму” ренесансної установки про свободу волі (свободи особи) в політичну теорію республіканізму. Розвиток і цивільна консолідація італійських міст-держав і становлення республік, самостійних політичних тіл, заснованих на загальному, а не на приватному (або особистому) розрахунку. Виникнення опозиції монархії/ республіки. Дві концепції республіканської теорії: флорентійська – розвиток широкої соціальної активності (*vita activa civilis*) і різнобічної політичної участі (*vita activa politico*) основної маси громадян і венеціанська – республіканські інститути повинні нейтралізувати людські вади і “відбирати” через систему своєрідних лише корисні дії людей.

Тема 14. Проект “політичної науки” і закони розвитку політичної сфери у Ніколо Макіавеллі.

Державна і громадська діяльність Н. Макіавеллі. Теоретичні твори як реакція на соціально-політичні реалії епохи Відродження. Критика феодальної роздробленості. Теза про необхідність створення єдиної централізованої Італії у формі абсолютної монархії.

Виділення політики як особливої сфери діяльності і предмета спеціального аналізу, її секуляризація. Введення терміна “держава”. Диференціація форм правління: республіки і принципати. Найкраща форма правління – змішана. Проблема мети і засобів у політиці; значимість свободної волі і політична відповідальність.

Тема 15. Томас Мор – фундатор утопічного соціалізму.

Засудження феодальних засад суспільства. Викриття паразитизму аристократії, духовенства, найманого війська. Коріння соціальної несправедливості – у приватній власності.

Утопічний проект держави Т. Мора. Демократичне правління, засноване на щорічних виборах до державних установ. Вирішення питань громадського життя покладене на Народні збори. Поєднання представницької системи з елементами плебісцитарної демократії.

Пропаганда релігійної віротерпимості. Введення принципу загальної виробничої праці. Коренева теза утопічного устрою – не підкорення особи суспільству як частини цілому, а гармонійне поєднання особистих і суспільних інтересів.

Тема 16. “Державний суверенітет” і концептуалізація становлення національної держави у теорії Жана Бодена.

Жан Боден – ідеолог абсолютизму у Франції. Праці Ж. Бодена завершення процесу централізації національної держави. “Шість книг про державу”. Держава – “правове управління безліччю сімей і тим, що у них загальне, під суверенною владою”. Правовий характер – відмінна риса держави в порівнянні з іншими формами людського спілкування.

Головна ознака держави – суверенітет, тобто “постійна і абсолютна влада”. Суверенітет єдиний, неподільний, безперервний і безумовний. Класифікація типів держави і форм урядування (демократія, аристократія, монархія).

Три аспекти державної влади: власне відносини панування/підкорення; придбання влади; користування нею. Божественний характер влади. Найбільш оптимальна система управління – “змішана” з переважанням монархічного елемента. Обґрунтування абсолютизації монархічної влади як єдиної сили, здатної приборкати громадянські і релігійні розбрати, припинити феодалні усобиці, забезпечити мир і правопорядок.

Розділ 3. Політична думка Нового часу

Тема 17. Проблеми співвідношення прав особи, суспільства і держави. Концептуально-теоретичні дилеми політичної модернізації і проблема меж державної влади.

Економіко-політичні і соціокультурні особливості нових механізмів економічного зростання і владно-політичної структуризації європейського простору. Буржуазні революції в Нідерландах, Англії, Франції. Епоха європейської модернізації, перетворення структур традиційного в структури сучасного. Вихід за тісні рамки станового корпоративізму, злам машини феодалної і релігійної регламентації. Епоха “освіченого абсолютизму”. Висунення на перший план в політичній теорії Нового часу питання про роль і місце індивіда в суспільстві, просторі і межі його громадянської свободи. Теоретичні конструкції “природних прав” людини і “суспільного договору”. Людська особа від народження володіє сумою невідчужуваних “природних прав”. Для створення певних гарантій їх дотримання людське співтовариство звичайно укладає вільну угоду про створення держави – “суспільний договір”.

Співвідношення особи, суспільства і держави - основна тема роздумів представників політичної думки Нового часу.

Тема 18. Формування доктрин природного права і суспільного договору: теоретичний внесок Гуго Гроція і Бенедикта Спінози.

Розгляд питань міжнародного права у творі “Про право війни і миру” Г. Гроція. Теза про те, що право ґрунтується не на Божественній волі, а на людській природі. Диференціація природного й волевстановленого права. Держава – результат свідомої діяльності людей. Приватна власність – наслідок згоди людей щодо розподілу майна.

Г. Гроцій – батько науки про міжнародне право. Аналіз держави як суб’єкта міжнародних відносин. Міжнародні відносини мають ґрунтуватися на праві й справедливості. Війни мають вестись із дотриманням певних правил, з урахуванням безпеки мирного населення.

Проблема співвідношення світської і церковної влади, вибору форм державного правління, питання суверенітету в “Богословсько-політичному трактаті” і “Політичному трактаті” Б.Спінози. Пояснення виникнення держави з точки зору природної необхідності.

Уявлення про державу як про організацію, що слугує інтересам усіх членів суспільства. Тотожність держави і громадянського суспільства. Теза про обмеженість державної влади і невідчужуваності природних прав. Мета держави – свобода.

Тема 19. Концепція авторитарної модернізації Томаса Гоббса.

Поняття “природний стан”, “природний розум”, “природний закон”, “суспільний договір”. Раціоналістичний метод політичної філософії Гоббса; нетрадиційне уявлення про суспільство (цивільної громади) як про штучне утворення.

Природній людський стан як жорстока “війна всіх проти всіх”. Обґрунтування необхідності відмови від громадян від своїх політичних прав і перенесення їх на державу. Визначення держави як “єдиної особи”, воля якої концентрує в собі волю всіх. Контроль і регламентація духовного життя – одна з найважливіших функцій держави. Верховна влада ніяким договором з своїм народом не зв’язана. Суверену належать всі види влади, і він не підлягає суду, стоїть вище законів, бо останні встановлені ним самим.

Проблема народного суверенітету і розуміння завдань державної влади. Ототожнення громадянського суспільства і держави; конструювання абсолютної монархії і надбудова права над мораллю. Гоббс про обмеження владного свавілля природним законом (принципом волі) і благом підданих як вищою метою государя.

Тема 20. Ліберально-демократична альтернатива теоретичного обґрунтування модернізації Джона Локка.

Локківська концепція людини і дедукція понять влади і права: вбудовування морального, соціально-сполучного елемента в розуміння “природного стану”. Людина як “власник власної особи” і трудова теорія власності. Розрізнення між владою природною і владою політичною; влада батьківська і громадська; локківське розуміння суспільного договору.

Теза про загальну необхідність державної організації з потреби гарантії економічних прав індивідів. Модифікація гоббсівських уявлень про природний закон і волю.

Політичні права громадян як обмежувач повноважень держави, перешкода для будь-якого замаху з її боку на економічну свободу і власність приватних осіб. Верховенство прав людини над державними правами; сама держава створюється лише з метою їх кращого виконання і гарантованого захисту.

Тема 21. Політичні вчення ідеологів Просвітництва. Дискусія про поділ влади і “суспільний договір” у концепціях Шарля-Луї Монтеск'є і Жан-Жака Руссо.

Основні ідеї праці Монтеск'є “Про дух законів”. Проблема генезису суспільства і поняття політичного закону. Конституційний проект Монтеск'є. Рівновага між виконавчою і законо-давчою владами. Обмеження владних повноважень кожної з властей. Ліберальна програма Монтеск'є. Розробка варіантів досягнення широкої соціальної згоди. “Консенсусна парадигма” організації влади на основі внутрішніх “стримань і противаг”.

Ж.-Ж. Руссо. Інверсія поняття “природний стан” у Руссо порівняно з Гоббсом. Критика Руссо понять “право”, “влада”, “воля”, “сила”, “тиранія”, “відчуження”, “війна”, “народ”, “договір”. Радикально-демократична парадигма влади Руссо – антитеза парадигми ліберальної демократії. Народний суверенітет – вираз колективної волі. Реалізація законодавчої влади через безпосереднє і загальне народне волевиявлення шляхом референдуму (плебісциту). Відмова від всіх представницьких форм правління. Неприйняття принципу розподілу влади. Система послідовного народоправства як альтернатива системі ліберальної державності. Уряд виконує волю суспільства. Композиція влади Руссо: “суспільство – держава – особа”, в якому лімітованим елементом виступає особа, посередником – держава, а пануючим – суспільство.

Тема 22. Основні напрямки американської політичної думки в період боротьби за незалежність.

Адміністративно-політичний устрій англійських колоній у Північній Америці XVIII ст. Зміст суперечностей у відносинах між колоніями і метрополією. Війна за незалежність 1775-1783 рр. – поштовх до розвитку американської політичної думки.

1775-1778 рр. – прийняття конституцій штатів. Розробка і затвердження (1781 р.) “Статтей конфедерації” – першої конституції США. Сплеск боротьби політичних ідей. Розкол табору революціонерів на два крила – республіканців і федералістів.

Ідейна основа політичних поглядів республіканців. Томас Джефферсон, Бенжамін Франклін, Томас Пейн, Джеймс Медісон – ідеологи широких верств дрібних власників (фермерів, ремісників).

Розробка Т. Джефферсоном “Декларації про Незалежність” 1776 р. Основні положення “Декларації”. Відстоювання принципів теорії суспільного договору, невідчужованості прав людини, свободи мислення, слова, друку. Народ – єдиний носій державного суверенітету і гарант свободи. Пропозиції Т.Джефферсона щодо відміни майнового і релігійного цензу щодо участі у виборному процесі. Модель республіканської форми правління і конфедеративного устрою держави.

Федералісти: Джордж Вашингтон, Джеймс Адамс, Олександр Гамільтон, Джеймс Медісон. Відображення поглядів крупних власників і мешканців міст, досвід участі у війні за незалежність та “континентальний погляд” на державні питання, елітаристські переконання – ідейне підґрунтя концепції федералістів.

Джеймс Медісон – “архітектор американської конституції” і автор “Білю про права” (1791). Концептуальна модель держави Дж. Медісона. Федеративна форма правління. Примат представницької демократії. Розвиток концепції стримувань і противаг. *Бікамералізм* як засіб усунення загрози домінування законодавчої гілки влади. Роль сенату як інституційного органу.

Теоретичні напрацювання і погляди А.Гамільтона на інституційне оформлення органів державної системи. Сенат – конституційне втілення влади заможних. Виконавча влада – зосередження державної влади. Конституція – найвищий закон, що втілює волю народу.

Тема 23. Народження політичної теорії консерватизму.

Формування доктрини консерватизму як реакції феодальної аристократії на події Великої Французької революції та її ідеологію, в умовах соціально-політичної ситуації 1789-1830 рр.: 1) період буржуазної революції і імперії (до 1814 р.) і 2) період реставрації Бурбонів (1814-1830). Створення “Священного союзу”, що бачив свою мету в зміцненні і відродженні старих порядків. Висунення дворянства знову на 1 місце в політичному житті країни. Претендування консерватизму на роль провідного (офіційного) політичного напрямку.

Перетворення консервативної платформи у відносно струнку систему поглядів. Основні положення консервативної ідеології як антитеза поглядам просвітителів. Принцип авторитету – ключове положення консерватизму. Несприйняття будь-яких соціальних змін.

Жозеф де Местр. Засудлива оцінка Французької революції. Заперечення можливості виникнення держави в результаті суспільного договору. Релігійне підґрунтя політичних поглядів де Местра.

Держава як ієрархічно впорядкована на основі суверенної влади єдність того або іншого народу. Поняття “народ” як центральний елемент концепції. Виникнення народу і держави – “чудо” і “таємниця”. Ієрархія – найкраща система упорядкування суспільства.

Едмунд Бьорк. Принципи історизму в концепції Бьорка. Методологічний підхід до еволюції держави і способів суспільного перетворення. Ідея божественного визначення в поглядах Бьорка. Людина – “релігійна тварина”. Бьорк – один із засновників історичної школи права. Нерівність – основа суспільства. Приналежність суверенітету не народу, а парламенту. Народ як агент політичної системи – “штучне поняття”. Заперечення демократії як форми правління. Конституційний лад – породження національного духу і традицій. Е. Бьорк – прихильник реформ, поступового удосконалення структур і відносин.

Тема 24. Проблеми правової держави, моралі і громадянського суспільства в німецькому ідеалізмі.

Критична філософія Іммануїла Канта й основні світоглядні і методологічні установки “Метафізичних початків вчення про право”. Законслухняність – межовий обрій правопорядку. Вчення про державу і поділ влади. Зміна форм влади – нормальне явище, яке має відбуватися шляхом реформ, за волею суверена. Поняття суверена стосовно автократії, аристократії і демократії. Обмеження влади суверена. Суверенітет природної і цивільної особи.

Концепція правової справедливості. Кант про недостатність просвітницького обґрунтування правопорядку. Кантівська концепція етичної автономії людини. Принципи строгого права як принципи державної довіри до моральної автономії людини. Справедливість як правова вимога. Правова справедливість і соціальний прогрес.

Проект кантівського міжнародного договору. Вчення про вічний мир як вищу мету політики. Встановлення миру можливо тільки за умов об’єднання усіх держав у федерацію на правових засадах. Формулювання принципу невтручання у справи суверенної держави.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель. Громадянське суспільство – система функціональної залежності (“державна потреби”) і етичних обов’язків в рамках виробництва, обміну діяльністю, розподілу і споживання. Розподіл праці, диференціація і піднесення потреб як тенденції розвитку громадянського суспільства. Культура громадянського суспільства – універсальне середовище узагальнення приватних інтересів; співвідношення приватного і загального інтересу. Соціальна структура громадянського суспільства.

Державний устрій: конституційна монархія, урядова влада та їх функціональний взаємозв’язок. Зовнішній суверенітет держави. Визначення закону як оформлення права.

Розділ 4. Політичні теорії XIX століття.

Тема 25. Соціально-політичні концепції епохи вільної конкуренції.

Лібералізм як провідна течія французької політичної думки першої пол. XIX ст. та англійський утилітаризм. Переусвідомлення та переоцінка інтелектуальної спадщини представників епохи Просвітництва. Заперечення самостійної політичної ролі католицької церкви. Висока оцінка соціальної функції церкви.

Диференціація прав людини, в якій перше місце займає свобода. Антиетатизм – стрижень лібералізму. Роль держави зведена до мінімуму: чим менше вона втручається в економіку, тим краще для особи і суспільства в цілому. Перевага представницької демократії як форми правління.

Теорія утилітаризму Ієремії Бентама. Прагнення поставити право на наукову основу. Визначення утиліти – корисності – в якості головного принципу розумної системи права. Аналіз механізмів людської поведінки, в основі якої закладено егоїзм. Концептуальне обґрунтування системи відносини між людьми, політичної і правової системи на засадах розумного егоїзму. Класифікація права на цивільне, кримінальне і конституційне.

Держава - конгломерат громадян, індивідів. Вільна реалізація особистих інтересів як найвище благо і завдання діяльності держави. Мінімізація втручання держави в приватний сектор соціуму. Представницька демократія як умова досягнення “загального блага”. Розробка “Конституційного кодексу”.

Формулювання принципів міжнародних відносин (“План загального і вічного миру”). Концепція конфедеративного устрою світової спільноти – “загальної республіки”.

Джон Стюарт Мілль. Спроба оновлення утилітаризму. Критика теоретичних позицій І. Бентама і відхід від атомізму. Мілль – супротивник класового розуміння соціалізму. Засудження системи приватної власності і найманої праці. Визначення індивідуальної свободи як права громадянина на автономію у всьому, що не заподіює суспільству шкоди. Виділення трьох сфер особистої свободи.

Система противаг у функціонуванні демократичної системи. “Концепція захисту меншості” Мілля. Взаємодія більшості й меншості.

Алексіс Шарль Анрі де Токвіль. Проблемні межі політичної теорії XIX ст. Сумісність свободи і рівності. Політична свобода як вища цінність. Поширення і розвиток демократичного процесу, кінцевою метою якого є встановлення формально-правової рівності – вихідна теза Токвіля. Невідчужуваність прав людини – серцевина концепції Токвіля. Теза про самоцінність свободи. Головна умова свободи – характер і вірування людей, які визначають їх політичну поведінку. Оцінка небезпек суспільних трансформацій: егалітаризація, “тиранія більшості”, адміністративна централізація влади, які разом можуть привести до встановлення деспотизму.

Тема 26. Концепції утопічного та наукового соціалізму.

Кінець XVIII – поч. XIX ст. поширення проектів соціальних перетворень, покликаних за безпечити суспільну рівність, справедливість і свободу. Класики утопічного соціалізму: К.-А. де Сен-Симон, Ш.Фур’є і Р.Оуен. Основні положення теорії утопічного соціалізму. Справедливе суспільство можливо побудувати без соціальних потрясінь і класової боротьби., шляхом просвітництва й класових перетворень.

Клод Анрі де Рувруа Сен-Симон. Аналіз історії людства і проект суспільства майбутнього. Суспільство майбутнього – промислове суспільство – буде засноване на науково і планово організованій крупній промисловості. Політика як наука про суспільство має перетворитися на науку про виробництво. Становий розподіл суспільства на два класи: 1) паразитів і 2) промисловців.

Промисловість – основа свободи. Основний принцип нового адміністративного управління – керуватися інтересами цілого. Пролетарії – об’єкт піклування керівників в промисловій системі. Відкидання шляху революційного насильства, шляху класової боротьби. Головний засіб перетворення суспільства – проповідь нової моралі.

Збереження спадкової королівської влади у політичній організації майбутнього “промислового ладу”. Рада міністрів і двопалатна парламентська система. Здійснення соціальних реформ зверху королівською владою.

Тема 27. Західноєвропейський анархізм.

Соціально-економічні передумови розвитку анархічних тенденцій у Західній Європі ІІ пол. XIX ст. Складне положення дрібних підприємців. Невдоволення існуючим політичним устроєм. Держава як об’єкт критики.

Індивідуалізм і суб’єктивізм як світоглядна основа анархізму. Протиставлення особи державі. Тотальне заперечення усіх політичних реформ.

Теорія анархічного егоїзму Макса Штірнера. Влада, держава, право – перепони, що заважають індивіду на шляху досягнення особистого блага. Держава – смертний ворог людини. Концептуальна трактовка вибору М. Штірнера: держава або “Я”. Держава як умова особистого рабства.

Альтернатива державі – утворення організації тимчасових спілок егоїстів. Спілки егоїстів – тільки засіб для посилення особистої могутності “Я” для отримання власного зиску. Анархічний

устрій Штірнера як теоретичне віддзеркалення буржуазного суспільства Німеччини з його основними устоями.

Г'єр Жозеф Прудон. Антиклерикалізм і анархічний етатизм – основа політичного вчення Прудона. Держава – порочне устанавлення, що несе у собі зло. Державний апарат – паразитичний клас. Будь-яка влада – оплот тиранії. Свобода індивіда і автономія суспільства можливі лише за умов бездержавного устрою, анархії.

Анархія – вільний громадський устрій на засадах самоврядування. Управління як справа кожного індивіду. Модель соціального діалогу, заснованого на взаємному контролі. Федерація – як форма об'єднання вільних громад на добровільній основі.

Розділ 5. Від традиційної до “нової” політичної науки: генезис сучасної політології

Тема 28. Основні теоретичні напрямки політичних досліджень другої пол. XIX – поч. XX ст.

Суспільно-політична діяльність Карла Маркса й Фрідріха Енгельса. Теоретичне і практичне підґрунтя марксизму: німецька класична філософія, англійська класична політична економія і утопічний соціалізм, політичний досвід революційних рухів, досягнення в галузі природничих наук і соціальних досліджень. Основа марксизму – матеріалістична інтерпретація історії, історичний матеріалізм. Система виробництва як основа майнової нерівності. Історія як зміна способів виробництва.

Концепція класових інтересів, класовий підхід до всіх явищ суспільного життя, уявлення про історію і сучасний стан як безперервній череді класових суперечностей і конфліктів – як найважливіший внесок марксизму в методологію політичної думки. Дослідження глобальних класових антагонізмів між буржуазією і пролетаріатом. Держава загальної рівності як альтернатива ліберальній. Концепт прямого народовладдя. Організація комуністичного суспільства в марксистській теорії. Політика як “надбудова”.

Тема 29. Елітистські теорії.

Якісні зміни в механізмах і способах організації політичного процесу кінця XIX – поч. XX ст. Розвиток індустріального суспільства, демократизація суспільного життя, затвердження громадянських прав і свобод індивіда. Розширення участі мас у політичному житті. Формування теоретичної школи, для якої характерне скептичне ставлення до демократичних інститутів. Положення про маніпулятивний характер демократії. Концентрація державної влади в руках окремих груп суспільства. Еліта – це не просто сукупність високопоставлених осіб, а органічна єдність, зв'язана корпоративним духом.

“Політична формула” Гаєтано Москі. Визначення еліти як “правлячого класу” – згуртованої компактно меншини, яка повністю монополізує владу, здійснює всі політичні функції. Ключ до влади у здібності меншини до організації. Взаємовідносини “правлячого класу” і “керованого класу”. Порівнювання еліти з армією. Народні обранці – маріонетки в руках партійних босів.

Завдання політичної науки – дослідження умов існування політичного класу, стратегій утримання ним своєї влади, його організації і взаємовідношення з масами.

Теорія циркуляції еліт Вільфредо Парето. Поняття “еліти” в концепції Парето. “Правляча” та “неправляча” еліти в суспільстві. “Еквілібріум” як система рівноваги соціуму. Політичне життя – коловорот еліт. Пояснення виникнення еліти через психологічні чинники. Диференціація еліти на “левів” і “лісів”.

“Залізний закон олігархії” Роберта Міхельса. Аналіз політичних партій з позицій теорії еліт. Держава може бути тільки організацією меншини.

Незворотність процесу переродження демократії в олігархію. Нездатність партійних мас до керування. Теза про депролетаризацію і антидемократизацію політичних лідерів. Відрив партійного апарату від рядових членів. Демократія – арена циркуляції партійних еліт.

Тема 30. “Плебисцитарна теорія демократії” Макса Вебера

Основа соціально-історичної методології Вебера – визнання боротьби, панування і насильства основою суспільного життя. Головні риси суспільства – конфлікти, суперечності, конкуренція. Світ – арена боротьби між індивідами і націями. “Ідеальний тип” М. Вебера в емпіричному аналізі матеріалу. Пояснення складних феноменів (держави, нація) через індивідуальну поведінку людини.

Політика як “зусилля, спрямовані на те, щоб брати участь у владі або впливати на розподіл влади між державами або між групами в рамках держави”. Сутність феномена влади. Поняття легітимності влади. Типи політичного панування.

Постліберальне розуміння демократії як “функціональної системи вільного виробництва й вибору конкуруючих еліт і конкуруючих лідерів”. Критика бюрократичної системи пізньокапіталістичного суспільства. Модель плебісцитарної республіки. Класифікація партій на патронажні та ідеологічні.

Тема 31. Політична думка колоніальних і залежних держав Сходу першої пол. XX століття

Соціально-політичні передумови формування національно-визвольних рухів у колоніально-залежних державах Сходу. Модернізація як ідейна платформа визвольних ідеологій Індії та Китаю кінця XIX – початку XX ст.

Особливості історичного та політичного розвитку Індії на поч. XX ст. Громадсько-політична діяльність та релігійно-етичні переконання Махатма Ганді. Ненасильство – головний принцип політичної програми супротиву Ганді. Ідеалістична концепція індійського суспільства: федерація самокерованих громад – “сарвадайя”.

Ідеолого-теоретичне підґрунтя політичних поглядів Джавахарлала Неру: гандійське вчення, соціал-демократичні й марксистські ідеї. Критика ідей гандизму. Розробка конституційних основ державності Індії. Супротив колоніальній системі й боротьба за право народів на самовизначення.

Підйом політичного життя і політичної думки Китаю на рубежі XIX-XX ст. Діяльність і політичні переконання Сунь Ятсена. Тріада принципів політичної концепції Сунь Ятсена: принцип нації, принцип народовладдя і принцип народного добробуту. Три періоди політичної перебудови Китаю: “період військової влади”, “період політичної опіки”, “період конституційного правління”.

Джерела й сутність політичного вчення Мао Цзедуна. Адаптація марксизму дотримання провідної ролі ідеології у процесі перебудови Китаю. Визначення головних принципів народної війни. Народно-демократична диктатура і політичний курс Мао Цзедуна.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви модулів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усь о-го	у тому числі					Усь го	у тому числі					
		л	п	лб	інд	ср		л	п	лб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Розділ 1. Політичні вчення Стародавнього світу													
<i>Тема 1.</i> Визначення предмету курсу історії політичної думки	10	2	2			6	8	1	2				5
<i>Тема 2.</i> Політична думка Стародавнього Сходу	12	2	4			6	6	1					5
<i>Тема 3.</i> Особливості антично-полісного варіанту політичного розвитку	10	2	2			6	8	1	2				5
<i>Тема 4.</i> Періодизація і проблематика давньогрецької політичної думки. Софісти і Сократ.	10	2	2			6	6	1					5
<i>Тема 5.</i> Теорія “ідеальної держави” і динаміки політичних форм Платона.	10	2	2			6	8	1	2				5
<i>Тема 6.</i> Класифікація політичних режимів і концепція “політії” Аристотеля	12	2	4			6	7	2					5
<i>Тема 7.</i> Загальна характеристика основних напрямків політичної думки Стародав. Риму. Розвиток ідеї “змішаного устрою” і концепції республіки Цицероном	10	2	2			6	16	1					15

Разом за розділом 1	74	14	18			42	59	7	6			45
Розділ 2. Основні ідеї й особливості середньовічної і ренесансної політичної думки												
<i>Тема 8.</i> Культурно-цивілізаційні чинники розвитку політичної думки періоду Середньовіччя	8	2				6	7		2			5
<i>Тема 9.</i> Теорія розподілу церковної та державної влади Августина Аврелія.	9	2	1			6	4	2				2
<i>Тема 10.</i> Теоретико-політичні погляди Фоми Аквінського (“Про правління государів”).	9	2	1			6	4		2			2
<i>Тема 11.</i> Середньовічні дже-рела сучасної демократії: співвідношення світської і духовної влади й ідея народного суверенітету	8	2				6	2					2
<i>Тема 12.</i> Політична думка пізнього середньовіччя. Єресі. Реформація	9	2	1			6	5					5
<i>Тема 13.</i> Політична теорія епохи Відродження	11	4	1			6	3	1				2
<i>Тема 14.</i> Проект “політичної науки” і закони розвитку політичної сфери у Ніколо Макіавеллі	9	2	1			6	2					2
<i>Тема 15.</i> Томас Мор – фундатор утопічного соціалізму	8	2				6	2					2
<i>Тема 16.</i> “Державний суверенітет” і концептуалізація становлення національної держави у теорії Жана Бодена.	9	2	1			6	12					12
Разом за розділом 2	80	20	6			54	41	3	4			34
Розділ 3. Політична думка Нового часу												
<i>Тема 17.</i> Проблеми співвідношення прав особи, суспільства і держави. Концептуально-теоретичні дилеми політичної модернізації і проблема меж держ. влади	6	2	2			2	8		2			6
<i>Тема 18.</i> Формування докт-рин природного права і суспільного договору: теоретичний внесок Г. Гроція і Б. Спінози.	6	2	2			2	6					6
<i>Тема 19.</i> Концепція авторитарної модернізації Томаса Гоббса	6	2	2			2	6					6
<i>Тема 20.</i> Ліберально-демократична альтернатива теоретичного обґрунтування модернізації Джона Локка	6	2	2			2	6					6
<i>Тема 21.</i> Політичні вчен-	6	2	2			2	7	1				6

ня ідеологів Просвітництва. Дискусія про поділ влади і “суспільний договір” у концепціях Ш.-Л. Монтеск’є і Ж.-Ж. Руссо												
Тема 22. . Основні напрямки американської політичної думки в період боротьби за незалежність	6	2	2			2	6					6
Тема 23. Народження політичної теорії консерватизму	6	2	2			2	6					6
Тема 24. Проблеми правової держави, моралі і громадянського суспільства в німецькому ідеалізмі	6	2	2			2	16					16
Разом за розділом 3	50	16	16			16	61	1	2			58
Розділ 4. Політичні теорії XIX століття												
Тема 25. Соціально-політичні концепції епохи вільної конкуренції	8	2	2			4	11	1	2			8
Тема 26. Концепції утопічного та наукового соціалізму	10	2	4			4	11	2				9
Тема 27. Західноєвропейський анархізм	10	4	2			4	9	2				7
Разом за розділом 4	28	8	8			12	31	5	2			24
Розділ 5. Від традиційної до “нової” політичної науки: генезис сучасної політології												
Тема 28. Основні теоретичні напрямки політичних досліджень 2-ї пол.. XIX – поч. XX ст.	11	1	4			6	14	1	2			11
Тема 29. Елітистські теорії	11	1	4			6	21	1				20
Тема 30. “Плебісцитарна теорія демократії” Макса Вебера	8		2			6	23		3			20
Тема 31. Політична думка колоніальних і залежних держав Сходу 1ї пол. XX ст.	10		2			8	21		1			20
Разом за розділом 5	40	2	12			26	79	2	6			71
Усього годин	270	60	60			150	270	18	20			232

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	К-сть годин (денна)	К-сть годин (заоч.)
1	Визначення предмету курсу історії політичної думки	2	2
2	Політична думка Стародавнього Сходу	4	
3	Особливості антично-полісного варіанту політичного розвитку	2	2
4	Періодизація і проблематика давньогрецької політичної думки. Софісти і Сократ	2	
5	Теорія “ідеальної держави” і динаміки політичних форм Платона	2	2
6	Класифікація політичних режимів і концепція “політії” Аристотеля	4	
7	Загальна характеристика основних напрямків політичної думки Стародавнього Риму. Розвиток ідеї “середнього ладу” і концепції республіки Цицероном	2	
8	Культурно-цивілізаційні чинники розвитку політичної думки періоду		2

	Середньовіччя		
9	Теорія розподілу церковної та державної влади Августина Аврелія. Теоретико-політичні погляди Фоми Аквінського (“Про правління государів”).	2	
10	Політична думка пізнього середньовіччя. Єресі. Реформація	1	2
11	Політична теорія епохи Відродження. Проект “політичної науки” і закони розвитку політичної сфери у Ніколо Макіавеллі	2	
12	“Державний суверенітет” і концептуалізація становлення національної держави у теорії Жана Бодена	1	
13	Проблеми співвідношення прав особи, суспільства і держави. Концептуально-теоретичні дилеми політичної модернізації і проблема меж державної влади	2	2
14	Формування доктрин природного права і суспільного договору: теоретичний внесок Гуго Гроція і Бенедикта Спінози	2	
15	Концепція авторитарної модернізації Томаса Гоббса	2	
16	Ліберально-демократична альтернатива теоретичного обґрунтування модернізації Джона Локка	2	
17	Політичні вчення ідеологів Просвітництва. Дискусія про поділ влади і “суспільний договір” у концепціях Шарля-Луї Монтеск’є і Жан-Жака Руссо.	2	2
18	Основні напрямки американської політичної думки в період боротьби за незалежність	2	
19	Народження політичної теорії консерватизму	2	
20	Проблеми правової держави, моралі і громадянського суспільства в німецькому ідеалізмі	2	
21	Соціально-політичні концепції епохи вільної конкуренції	2	
22	Концепції утопічного та наукового соціалізму	4	
23	Західноєвропейський анархізм	2	
24	Основні теоретичні напрямки політичних досліджень другої половини XIX – початку XX ст.	4	
25	Елітистські теорії	4	2
26	“Плебисцитарна теорія демократії” Макса Вебера	2	3
27	Політична думка колоніальних і залежних держав Сходу першої половини XX ст	2	1
	Разом	60	20

5. Самостійна робота

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	К-сть годин (денна)	К-сть годин (заочна)
1	Розглянути різні вчення про ідеальну державу, громадянина і правителя в політичній думці Стародавнього Риму.	6	10
2	Визначити особливості ісламської політичної думки періоду Середньовіччя.	6	12
3	Виявити соціально-політичні й гносеологічні корені єресі. Релігійно-політичний контекст єретичних рухів у Західній та Південній Європі на рубежі XV–XVI ст.	6	10
4	Розглянути особливості політичної думки Московської Русі XIV-XVI ст.ст.	6	10
5	Висвітлити зміст утопічного проекту Т. Мора.	6	10
6	Аргументувати абсолютистське спрямування політичної думки Росії другої половини XVII ст. Виявити особливості політичної ідеї старообрядців	5	10
7	Розглянути мирську народну політичну платформу С.Т. Разіна	5	10
8	Висвітлити еволюцію концепції абсолютизму в російській політичній думці першої половини XVIII ст. Етатистські погляди Петра I і Ф. Прокоповича.	6	10
9	Показати, у чому полягає ідеологія освіченого абсолютизму і дворянський конституціоналізм в Росії 2ої половини XVIII ст. Розглянути політичні ідеї російських просвітителів.	6	10
10	Розглянути політичні ідеї декабристів.	6	10
11	Показати зміст і смисл ліберальної теорії А.Б. Констана.	6	10
12	Розглянути особливості ранньоліберальної політичної думки в Росії XIX ст.	6	10
13	Дати загальну характеристику російського консерватизму XIX ст.	6	10
14	Охарактеризувати російський анархізм П.О. Кропоткіна і Л.М. Толстого.	6	10

15	Охарактеризувати російський соціалізм: О.І. Герцен, М.П. Огарьов, М.Г. Чернишевський.	6	10
16	Розглянути інтерпретації марксизму в російській політичній думці: Г.В. Плеханов, В.І. Ленін.	5	10
17	Розглянути особливості формування політичної думки російської еміграції (С.М. Булгаков, М.А. Бердяєв, С.Л. Франк, І.А. Ільїн, І.Л. Солоневич).	5	10
18	Розглянути особливості позитивістського напрямку розвитку політичної думки кінця ХІХ ст.: О. Конт, Г.Спенсер	8	10
19	Розглянути процес формування і розвиток школи психоаналізу. З. Фрейд, К.Г. Юнг, Е. Фромм.	8	10
20	Охарактеризувати індійську політичну думку кінця ХІХ – початку ХХ ст.	8	10
21	Охарактеризувати політичну думку Китаю на рубежі ХІХ – ХХ ст.	8	10
22	Написати контрольну роботу 1	10	10
23	Написати контрольну роботу 2	10	10
	Разом	150	232

6. Індивідуальні завдання

Курсова робота. Вимоги до оформлення: обсяг – 25-30 стор. Друкованого тексту 14 кегль Times New Roman, 1,5 інтервал.

Теми курсових:

1. Вчення про ідеальну державу, громадянина і правителя в політичній думці Стародавніх Греції та Риму: порівняльний аналіз.
2. Еволюція поглядів Платона на державу, громадянина і правителя.
3. Еволюція поглядів Аристотеля на державу, громадянина і правителя.
4. Ісламська політична думка періоду Середньовіччя: умови формування, проблематика, спадщина.
5. Утопічні проекти Т. Мора та Т. Кампанели: порівняльний аналіз.
6. Концептуальні підходи до питання про співвідношення духовної і світської влади в політичній спадщині Августина Аврелія та Хоми Аквінського: порівняльний аналіз.
7. Проблеми прав і свобод індивіда в англійській і французькій версіях класичного лібералізму: порівняльний аналіз.
8. Проблеми прав і свобод індивіда в англійській і російській версіях класичного лібералізму: порівняльний аналіз.
9. Генезис понять громадянського суспільства і держави в теорії політичної думки Середньовіччя.
10. Генезис понять громадянського суспільства і держави в теорії політичної думки Нового часу.
11. Сутність феномену влади та його концептуальні трактування в теорії політичної думки Середньовіччя.
12. Сутність феномену влади та його концептуальні трактування в теорії політичної думки Нового часу.
13. Еволюція концепції „суспільного договору” в історії політичних вчень.
14. Еволюція поняття природного права в історії політичних вчень.
15. Еволюція теорії демократії в історії зарубіжних політичних вчень.
16. Теорія марксизму: зміст, проблемні лінії, напрямки розвитку.
17. Еволюція концепції „війни та миру” в історії політичних вчень.
18. Соціально-політичні аспекти Корану.
19. Основні вектори політичної думки Китаю на рубежі ХІХ-ХХ ст.
20. Сміслові інтерпретації поняття «суверенітет» в класичних політичних теоріях.
21. Проекти соціальних утопій у західноєвропейській політичній думці.
22. Дилема категорій «справедливість» і «рівність» в історії політичної думки.
23. Образ політика в історії політичної думки: еволюція, змістовні виміри, роль у суспільстві.
24. Гуманізм епохи Відродження: витоки, зміст, суспільно-політичне значення.
25. Концепція правової держави в історії політичної думки: витоки, еволюція, змістовні вектори.
26. Розвиток політичної думки в Індії у кінці ХІХ- першій половині ХХ ст.
27. Ідеї національної держави в історико-політичному контексті.
28. Стабільність держави та суспільства: стратегії і тактики в історії політичної думки.
34. Особливості природних і географічних умов розташування східнослав'янських земель та їх вплив на історико-політичну еволюцію у цьому регіоні.

35. Особливості соціокультурного розвитку східних слов'янських племен до прийняття християнства (побут, нрави, вірування).
36. Геополітична специфіка розташування східнослов'янських земель та впливи сусідніх народів на соціополітичний розвиток східних слов'янських племен.
37. "Слово про полк Ігорев" як джерело політичних ідей.
38. "Повчання Володимира Мономаха" як історико-політичний документ.
39. "Повість минулих літ" : історико-політичний аналіз цього документу.
40. Вплив прийняття християнства на еволюцію давньоруської державності.
41. Зміст літературної полеміки богословського характеру (XVI-XVII сторіччя).
42. Ідеї і практика державності в козацько-гетьманівський період.
43. Богдан Хмельницький і його реформи.
44. Договір гетьмана Б. Хмельницького з московським царем Олексієм Михайловичем 1654 р.
45. Основні ідеї державно-політичного устрою в Конституції П. Орлика.
46. Г. С. Сковорода і його теорія „сродності“.
47. Роль Харківського і Київського університетів в розвитку і розповсюдженні політичних ідей в Україні.
48. М. Драгоманов і його політичні погляди на майбутнє України.
49. Політичні погляди І. Франка, Лесі Українки.
50. Політичні погляди М. Грушевського.
51. Розвиток української політичної думки в контексті державотворчого досвіду українства на початку ХХ ст.
52. Розвиток української зарубіжної політичної думки у першій половині ХХ сторіччя: загальна характеристика.
53. Український націонал-комунізм.
54. Український інтегральний націоналізм.
55. Політичні погляди С. Подолинського.
56. Консервативні ідеї В. Липинського.
58. Політичні ідеї М. Хвильового.
59. Політичні ідеї М. Міхновського.
60. Концепція інтегрального націоналізму Д. Донцова.
61. Політичні ідеї Івана Дзюби.

7. Методи навчання

Основними методами навчання є викладення лекційного матеріалу. Організація семінарських занять, на яких студенти представляють доповіді з медіа-презентаціями. Опрацювання студентами наукових праць відповідно до предмету курсу «Історія політичної думки». Написання та захист курсової роботи.

Підготовка доповідей-презентацій з проблематики історії політичної думки. Доповідь-презентація має продемонструвати навички студентів здійснювати аналіз змістовних характеристик питань розвитку політичної думки, порівнювати та структурувати матеріал за тематикою курсу. Обговорення проблемних аспектів у галузі історії політичної філософії важливо для розвитку в студентів критичного мислення та набуття й вдосконалення ораторських здібностей.

8 . Методи контролю

Передбачена форма підсумкового контролю – залік, іспит.

При вивченні дисципліни застосовуються поточний та підсумковий семестровий форми контролю. Основними критеріями оцінювання поточної успішності студентів є участь у семінарах, робота над рефератом, самостійна робота над вивченням основних джерел. Також, передбачено обов'язковий контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу. 2 контрольні роботи. Курсова робота. Передбачена форма підсумкового контролю – залік, іспит.

Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях, у формі виступів здобувачів з доповідями при обговоренні навчальних питань на практичних заняттях.

Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень здобувача. Він проводиться у письмовій формі у вигляді семестрового заліку (за дворівневою шкалою оцінювання) у першому семестрі вивчення дисципліни та іспиту у другому семестрі вивчення дисципліни. Терміни проведення підсумкового семестрового контролю

встановлюються графіком навчального процесу, а обсяг навчального матеріалу, який виноситься на підсумковий семестровий контроль, визначається робочою програмою дисципліни.

Сумарна кількість рейтингових балів за вивчення дисципліни за семестр розраховується як сума балів, отриманих за результатами поточного контролю та балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Максимальна сума балів за семестр складає 100 балів.

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на заліку або екзамені здобувач на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

У разі настання / подовження дії обставин непоборної сили (в тому числі запровадження жорстких карантинних обмежень в умовах пандемії з заборонаю відвідування ЗВО) здобувачем вищої освіти денної/заочної форми навчання надається можливість скласти залік та іспит в письмовій формі (підготовка залікового есе, за яке максимально можна отримати 40 балів; підготовка екзаменаційної роботи – максимум 40 балів) дистанційно на платформі Google meet, Google classroom.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота																разом	контр робо та	залік	Сума
Розділ 1							Розділ 2												
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	50	10	40	100
3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	5			

Поточне тестування та самостійна робота														Ра- зом	к/р	Кур сова	Іспит	Сума	
Розділ 3						Розділ 4				Розділ 5									
T17	T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	T29	T30	T31	40	5	15	40	100
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	6	5					

Критерії оцінювання роботи протягом семестру

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно

	представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених та практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконання завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невміння публічно представити матеріал.

Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни протягом кожного семестру складає 60 балів. За висновками 1 семестру передбачено залік – максимально сума балів 40, за висновками роботи у 2 семестрі передбачено іспит - максимально сума балів 40.

Критерії оцінювання залікової роботи

Кількість балів	Критерії оцінювання
35-40	Здобувач цілком і всебічно розкрив питання для підготовки есе, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
29-34	Здобувач достатньо повно і всебічно розкрив питання для підготовки есе, вільно оперує термінологією і поняттями, демонструє знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
18-28	Здобувач розкрив питання для підготовки есе у загальних рисах, але спостерігаються деякі упущення при відповіді, обґрунтування неточні. Висновки не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами.
10-17	Здобувач розкрив питання для підготовки есе у загальних рисах, розуміє його сутність, намагається робити висновки, але при цьому слабо орієнтується в джерелах, припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно.
0-9	Здобувач не в змозі дати відповідь на питання для підготовки есе, або відповідь не правильна, не розуміє суть питання. Не ознайомлений з джерелами. Не може зробити висновків.

Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни складає **100** балів, залік 40 балів.

Критерії оцінювання екзаменаційної роботи

Кількість балів	Критерії оцінювання
35-40	Здобувач цілком і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
29-34	Здобувач достатньо повно і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує термінологією і поняттями, демонструє знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
18-28	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, але спостерігаються деякі упущення при відповіді на питання, обґрунтування неточні. Не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами.
10-17	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, розуміє їхню сутність, намагається робити висновки, але при цьому слабко орієнтується в джерелах, припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно.
0-9	Здобувач не в змозі дати відповідь на поставлені запитання, або відповідь неправильна, не розуміє суть питання. Не ознайомлений з джерелами. Не може зробити висновків.

Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни складає **100** балів, залік 40 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендоване методичне забезпечення

Основна

1. Андрусак Т.Г. Історія політичних та правових вчень: Навч. посібник. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2001.
2. Історія вчень про право і державу: Хрестоматія для вузів /під ред. Г. Демиденко. Х.: Легас, 2002. 922 с.
3. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера. К.: Тандем, 2002. 584 с.
4. Себайн Дж., Торсон Т. Історія політичної думки. К.: Основи, 1997. 838 с.
5. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. К.: Юрінком Інтер, 1999. 304
6. Шульженко Ф.П., Наум М.Ю. Історія вчень про державу і право: Курс лекцій / За заг. ред. акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 1997. 192 с.
7. Історія політичної думки: у 2х томах. Том 2. XX – початок XXI ст. Підручник. 2-ге видання, пререробл. Львів «Новий Світ – 2000» 2017. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://shron3.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Istoriia_politychnoi_dumky_pidruchnyk_u_2-kh_t_Tom_2_XX_pochatok_XXI_st.pdf?PHPSESSID=r7f69patbtebqcrqgbt12fjpe3

Допоміжна

7. Веймер Д.Л., Вайнінг Е.Р. Аналіз політики: концепції і практика. К.: «Основи», 2000. 654 с.
8. Енциклопедія політичної думки. К.: Дух і Літера, 2000. – 472 с.
9. Колбеч Г.К. Політика: основні концепції в суспільних науках. К.КМ Академія, 2004. 127 с.
10. Ціцерон М.Г. Про державу; Про закони; Про природу богів. К.: Основи, 1998. 476 с.
11. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. К.: Дух і Літера, 2000. 601 с.
12. Токвіль А. де Про демократію в Америці. К.: Всесвіт, 1999. 587 с.

11. Особливості навчання за денною/заочною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили (в тому числі запровадження карантинних обмежень через пандемію, військовий стан)

В умовах воєнного стану або дії карантинних обмежень освітній процес в університеті здійснюється за змішаною формою навчання, а саме:

- дистанційно (за затвердженим розкладом занять) на платформі Google meet проводяться всі лекційні заняття;
 - дистанційно на платформі Google meet практичні (семінарські), індивідуальні заняття та консультації, контроль самостійної роботи;
 - аудиторно (за затвердженим розкладом занять) проводяться 30% лекційних та практичних занять у навчальних групах кількістю до 20 осіб з урахуванням відповідних санітарних і протиепідемічних заходів.
- Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких карантинних обмежень з заборонаю відвідування ЗВО здобувачам денної/заочної форми навчання надається можливість скласти залік/іспит у письмовій формі дистанційно на платформі Google Classroom.